

Kui laval on skalpell, peab ka verd voolama

MEELIS OIDSALU

kriitik

ARVUSTUS

«Skalpelli»

Lavastaja, muusikaline kujundaja ja videokujundaja Andres Puustusmaa
Osades Mait Malmsten ja Andres Puustusmaa
Esiefendus 10. veebruaril Eesti Draamateatri Maalisalis.
Etendus ilma vaheajata, kestus 1 tund ja 15 minutit

Artur Rault' näidend «Skalpelli» on pilguheit kahe venna – elupõletajast fotograafi (Mait Malmsten) ja pedantliku kirurgi (Andres Puustusmaa) – täiskasvanu-maskide taha peituvatele lapsikutele vennavaenu-grimassidele.

Mait Malmsten ja Andres Puustusmaa. Vendade suhe läheb teravaks.

FOTO: HEIKKI LEIS

Prantsuse näitekirjanik pühendas 2022. aasta suvel Avignoni teatrifestivalil esmaetendatud teksti Kainile ja Aabelile.

Vana testamendi põllumees Kain tappis loomakasvatajat venna Aabeli, sest et tolle ohvrid olid jumalale meelega paremad. Kadedus orjastas Kaini, kes venna põllukiviga teise ilma saatis. Kummalisel kombel jumal Kaini ei karistanud, ähvardas hoopis seitsmekordse kättemaksuga igauht, kes kriminaalset kadetselale kätte maksta soovinuks. Vennatäpja elas vanajumala kaitse all 730-aastaseks ja levitas oma kuritegelikkuse seemet, kuni maja talle kaela varises.

Kirjaniku kontrollivajadus

Andres Puustusmaa kirurg võtab ootamatult külla saabunud venna oma kodus vastu nii mürgise ilmaga, et kohe paugust on selge, kumb vendadest kannab

Lavastaja Andres Puustusmaa kirurgist venna rollis, kellel aukartustäratav kollektsoon vanaaegseid skalpelle.

FOTO: HEIKKI LEIS

Kaini geene, nn Kaini kompleksi põeb. Ega lõpuni saagi aru, kas Puustusmaa kehastatud perfektsionistist kontrollifriik kadestab, vihkab ja kardab (sest viha on hirm) oma venda või siis omadusi, mida vend esindab – loovust ja impulsivsust.

Korraks käivad dialoogist läbi ka poliitilised sõimusõnad «tolerant ja liberast», aga seda liiga vilksamisi, et mingit kaalu omada. Seejuures paistab kirjanik Artur Rault' kontrollivajadus oma näidendi režii üle olevat sama suur, kui on tema kirurgist

tegelaskujul: kõnepausid ja lauserõhki on autor tekstis näitlejatele ette ära osutanud.

Viimati ema matusel kohatud venda saabub fotograaf külastama psühhoterapeudi soovitusel. Edasi saab publik umbes poolteise tunni jooksul (etenduse pikkus on draamateatri selgituste kohaselt erinevatel põhjustel varieerunud 1 tunnist 15 minutist kuni 1 tunni 25 minutini) kogeda kahe venna vestluses põnevaid pöördeid. Ilmsiks tulevad üha uued «vennaarmastuse» tumedad asjaolud ja tahud.

Oma roll kirurgi varjamatus vennavihas on lapsena kogitud ebaõiglusel. Vaenu paisutab kahtlus, et seksikalt lödva elumeheolekuga (tätoveering ja kõrvarõngas!) fotograaf on vennanaisega ühte heitnud, kui piibelliku kõnepruuki kasutada. Kõiki saladusi siin välja rääkida ei sobi, näidend kulgebki krimiloo loogikat järgides ja ka lavastu-

se paeluvus ripub üsna üheselt vestluse pööretest ära. Igatahes on mõistetav, miks kirurg ühel hetkel oma ajalooliste skalpelli kollektsoonist terariista haarab, et see venna kõrile suruda.

«Õdede ja vendade suhted ja peresuhted üldse on alati keerulised ja pahatihiti valusad. Kus mujal leiduks nii palju maha-vaikutud saladusi, keelatud teemasid ja maha-surutud vimma? Aga ka nii palju armastust?» küsib autor draamateatri kirjandusala juhatajale Ene Paaverile antud intervjuus.

Tema tegelaskujude õelusele lisab eraldi kihi kalduvus liialdada ja valetada paljalt valu tekitamise eesmärgil.

Puustusmaa lavastus on sujuv ja tempokas, kõik on pai-

gas, etendus kulgeb veatult. Sujuvuse hinnaks on, et vennaviha-teemaõhtu on algusest lõpuni ühtlasi kontrolli all ja ohutu. Kui Malmsten uksele prömmib, et sarimõrvari pilguga skalpelli käes hoidva Puustusmaa juurest põgeneda, siis oleks korrakski võinud hakata hirm või imeilik. Võib-olla oli see konkreetse etenduse küsimus, aga uksele prömmiti justkui efekti pärast, sest et näidendi autor käskis prömmida.

Näidend ei vii kuhugi

«Skalpelli» tegelik probleem on selles, et Antoine Rault' lühinäidend ei vii õigupoolest kuhugi, teksti autoril jäi justkui üldistusnälgast puudu, ongi vaid olmelise vennasõja teema särav ekspositsioon. Vennavaenust ja selle põhjustatud valust on tehud privaatset laadi vaatamäng ja seda ajal, mil siinsamas Euroopas üks vennasrahvas teist armutult hävitada püüab. Samas, ega Rault ei kirjutanudki näidendit Ukrainas toimuvast lähtudes. Eraldi küsimus on, kas näitekirjanikul tasub näpida nii valusat teemat, mille kohta tal midagi üldistusjoolist öelda pole.

Antoine Rault' näidend vennastumise kultuuri sügavustesse ei kaevu, sestap mõjub ka «Skalpelli» vennaviha osavalt vahendatud olustikulise kiusuna, mitte ajavaimu iseloomustava suhte-

ja suhtluskultuuri metafoorina. Võib vabalt olla, et prantsuse publiku jaoks hakkab nende vabariigi moto «vabadus, võrdsus, vendlus» ahistava vennatüli taustal kaasa kumise. Lavastaja Puustusmaa on teinud Rault' tekstile toreda lisandi ja seadnud kaks venda lõputseenis lapsepõlvfotot vaatama, kus nad kumbki vabalt, võrdselt ja vennalikult nii otseses kui kaudses mõttes ühele pildile mahuvad.

On mõistetav, miks kirurg ühel hetkel oma ajalooliste skalpelli kollektsoonist terariista haarab, et see venna kõrile suruda.

Estoonlane Arne Mikk 90: armastage ikka Estonia teatrit, sest teisiti teda teenida pole võimalik!

MARVI TAGGO

laulja

Igal maal ja teatri ajaloos on aegu, mis jäätavad jääva jälje. Nimesid, kes on kujundanud teatri nägu. Kahtlemata on seda Estonia rahvusooperi lavastaja Arne Mikk, kes tähistab täna, 18. aprillil oma 90. sünnipäeva.

Viljandis 1934. aastal sündinud Arne Miku teatritegu on eestoonlase nägu. Nagu ta ise ütleb: «Kes teatris töötab, peab teatrit armastama!»

Teater on suur hooratas. Kui Mikk 1952. aastal Estonia kooriartisti ametisse sisse kirjutati, pöörles see teatri ratas täies hoos. «Sel ajal kõndisid seal veel legendaarsed Betty Kuuskemaa, Olga Mikk-Krull ja Karl Ots oli

minu garderoobikaaslane,» rääkis Mikk oma 60 aasta tööjuubelil möödunud Estonia teatri katuse all. Täna on Mikk 72-aastase tööstaaziga eestoonlane.

«Paul Pinna kirjutab oma mälestustes, et kuigi me töötame nüüd uues majas, on see vana Estonia, kus alustasime, olnud tema jaoks kõik, koos primitiivse üldgarderoobi ja «lõhnava» WCga.» See tähendab sellele põlvkonnale omast pühendumist, kuhu Mikk jutuga tüüribki.

Napid võimalused ja tahe

«Tänapäeva teatris me muidugi ei kujuta ette, et keegi soostuks ametlikult üldse sellistes tingimustes töötama. Aga just niimoodi on elus paljude asjadega alustatud – nappide võimaluste, suure tahtega.» Ka uues teatris, kus tingimused muutusid, jäi alles boheemlaste pühendumus teatritele.

«Olen Buenos Aireses kahel korral lavastamas käinud ja näinud: suur teater, kolm ja pool tuhat kohta, hea akustika, aga lavatagused ruumid vanad ja närtsinud. Niisuguseid teatreid on palju, ei jõutagi korda teha, kuid teisest küljest näitab see, et ooperi «surma» ei olegi olemas. Kogu aeg ehitatakse juurde uusi ooperimajasid. Ka Las Scala on totaalselt remonditud ega ole seal ka tolmavaid lavataguseid,» meenutab Mikk.

«Teater on hullumaja,» ütles läbi-lõhki teatrimees Endel Pärn. Igal juhul mittekomblusasutus, kus n-õ kivinäoga üksteisest möödutakse. Voldemar Panso järgi pole teater kasarmukord, vaid sõnatu vanne, kus kehtivad kõik üleskirjutamata reeglid. Ja kümnest käsust tuleb täita kõiki kümnet.

Targal teatrijuhil pole sõnakõlks, ka kinnisideid. Intelligents jätab ruumi. Missugune lavastaja

Arne Mikk on olnud pikka aega seotud Saaremaa ooperipäevadega, olles selle festivali hingeks ja südameks. FOTO: MAANUS MASING / SAARTE HÄÄL

on Mikk Helgi Sallo arvates? «Kui Arne oli pealavastaja, polnud ta peajagu kõrgemal üks tähtis mees, kes kõike teab ja kelle käest pead küsida. Mikul oli kindlasti (oma) lavastaja nägemus – teab, mida tahab, aga ta ei sundinud seda peale, võttis ka sind kuulda.»

Glamurne ametikoht

Teater on oma tegemistega tegelikult rohkem kui töö, glamurne ametikoht. Repertuaaripoliitikat rääkides näib Mikkule, et tänapäevaga võrreldes

polnud repertuaaripoliitika just teine, aga rohkem projektipõhine. «Ühte ooperit, operetti või muusikali mängiti aastakümneid. Seejärel salvestati televisiooni jaoks. Omal ajal tegeldi sellega väga aktiivselt.»

Teatrielu polegi nii pilvitu. Erilisust pakub kontrastirohkus ja huumor. Artisti saatuse eest aga ei vastuta keegi. Miks peakski! Lavastajal ei ole kohustust rakendada näitlejat. Samas on artistil õigus olla rakendatud ja publikul õigus artisti nä-

ha. «Kui teatris töötaks raha pärast, oleksid seal kõik kohad vabad,» ütleb Mikk. Aga see polegi poolnaljaga öeldud.

Mäletame Miku bassihäält Sarastrona Mozarti ooperis «Võlulööd», Piceringi rollis «Minu veetlevas leedis». Solistikarjäär, jah, on särav ja ahvatlev.

«Tänapäeva terminid ja tähendus on muutunud,» tõdeb Mikk. «Telesaadetes nimetavad noort, kes peab viisi, kohe superstaariks. Maailmalaulja Maria Callas oli staar, ja mitte kunagi teda ei nimetatud superstaariks, lihtsalt suureks lauljaks. Meil on neid superstaare nagu tähti taevas. See aga devalveerib laulja elukutset.»

Mis kunst see ka on laulda iga õhtu sama laulu? Kuulsane vene bassi Šalajpini käest küsis voorimees, et mis tööd sa teed. Laulan. Me kõik laulame, aga mis tööd sa teed...? «Muusikute, pianistide, viiuldajate või siis lauljate ettevalmistusae on ju tohutult pikem kui ühegi teise eriala puhul,» ütleb Mikk.

Mis plaanis, kuhu reisida? «Tahan veel kord käia ära Viinisi, kui tervis lubab. Muidugi ootavad suvel ees Saaremaa ooperipäevad.»